

ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ В СИСТЕМІ БОГОСЛОВСЬКОЇ ОСВІТИ

Бедь В. В.

ВСТУП

Військове душпастирство є невід'ємною складовою духовного життя українського суспільства та його збройних формувань, що має глибоке історичне коріння і численні традиції. Історичні джерела, літописи та архівні документи підтверджують наявність духовників у військах князів Київської Русі, участь православних ченців та священників у боротьбі проти зовнішніх загроз, а також активну підтримку військових у часи козацької держави. Особливе значення мала духовна опіка під час походів Володимира Мономаха, Богдана Хмельницького та інших видатних військових і державних діячів, що свідчить про тісний взаємозв'язок Церкви, держави та армії на різних історичних етапах.

Поява перших українських військових капеланів у XIX–XX століттях, участь їх у Першій світовій війні та діяльність у формуваннях Української Галицької Армії та Української Народної Республіки засвідчують закономірність існування інституту військового священства. Відомі постаті, такі як о. Омелян Ковч, о. Андрій Ішак, о. Йосиф Кишакевич та інші, демонструють приклад жертвності, служіння та міжконфесійної допомоги військовим, зокрема в умовах бойових дій і концтаборів.

Відродження капеланського руху в сучасній Україні почалося у 1990-х роках, що стало відповіддю на потребу духовної підтримки військовослужбовців у контексті реформування Збройних Сил України та відновлення незалежності держави. Науково-практичні симпозиуми, міжконфесійні конференції та ініціативи з підготовки капеланів сприяли створенню консультативних органів, підготовці навчальних програм і формуванню принципів міжконфесійного співробітництва у військовому середовищі. Сучасні освітні програми підготовки капеланів поєднують богословську освіту, психологію, релігієзнавство та практичну підготовку до виконання завдань у збройних формуваннях, що відповідає міжнародним стандартам та потребам українського війська.

Законодавче оформлення інституту військового капеланства в Україні, зокрема ухвалення Закону України «Про Службу військового капеланства» 2021 року, визначило правову основу діяльності

капеланів у Збройних Силах, Національній гвардії та інших військових формуваннях. Це дозволило запровадити системну підготовку, визначити структуру служби та її функціональні завдання, а також інтегрувати українське капеланство в загальноєвропейські стандарти, зокрема принципи НАТО.

Таким чином, військове капеланство в Україні є унікальним явищем, яке поєднує історичну традицію, релігійне різноманіття та сучасні вимоги до духовної, психологічної та соціальної підтримки військовослужбовців. Вивчення його історії та перспектив розвитку є актуальним науковим завданням, що дозволяє сформувати ефективну національну модель капеланства, здатну забезпечити духовне благополуччя українського війська у сучасних умовах.

1. Історія військового душпастирства в Україні

Військове капеланство в Україні має давню історію та велике розмаїття форм. Суворих наукових даних про те, коли перші духівники з'явилися в українському війську немає. Наприклад, С. Литвин та С. Соколюк вважають, що «одними із перших, хто серед військових прийняв християнство, були дружинники Аскольда, під час походу на Візантію 860 року¹. Інші дослідники зазначають, що духівники були не тільки у війську Великого князя Київського Святослава, бо «хроністи свідчать, що після невдалого походу на Балкани проти Візантії всі християни і *пресвітери*, які перебували у війську зазнали мученицької смерті»,² а також під час походу на половців у 1111 році: «князь Володимир Мономах поставив попереду війська священників, які їхали й співали тропарі та кондаки на честь Чесного Хреста та канони до Пресвятої Богородиці»³. Цікавим є малюнок у Радзивілівському літописі, на якому зображено молитву війська перед боєм, а також образ похідної церкви. Подібні свідчення є доказами (нехай і непрямими) щодо присутності військового священника в житті руської дружини⁴. Особливо відзначається істориками активна участь ченців православних монастирів та священників в обороні Київської держави під час татарської навали в XIII ст. На думку О. Комара, про тісний зв'язок

¹ Литвин С., Соколюк С. Похід київського князя Аскольда 860 року на Константинополь. *Воєнна історія*. 2012. № 1(61). С. 68.

² Харьковченко, Є. "І розпало їх жадання віри...": Християнство і релігійно – культурні зрушення на землях сучасної України у I тис. н. е. *Людина і світ*. К., 2004. №1. С. 25.

³ Садов'як Д. Словом Божим – до перемоги. Про роль капеланства у формуванні духовної свідомості військовослужбовців. *БО «Фундація Архистратига Михаїла»*: веб-сайт. URL: <https://www.kapelanstvo.ugcc.ua/istoriya/>.

⁴ Горбик С. Наші попередники: Служимо Богу і Україні. *Київське православ'я: міжнародний науковий проект «Православного Духовного Центру апостола Івана Богослова»*. URL: <http://kyivpravosl.info/2017/10/16/nashi-poperednyky/>.

Церкви, держави і війська свідчать "трагічні події 1240 р. пов'язані із руйнуванням Києва, адже останніми форпостами оборони від ординців ставали саме храми, зокрема Десятинна церква"⁵.

За часів Великого князівства Литовського, Руського і Жетемійського та Речі Посполитої для духовної опіки війська споряджалися свої (домашні) священнослужителі (так звані надвірні хоругви кресових магнатів). Прикладом участі православних архиєреїв і священників у політично-військовому житті Великого князівства Литовського, Руського і Жетемійського є діяльність майбутнього Київського Митрополита Київського, Галицького і всієї України Йосипа Солтана (на описаний час ще єпископа). Він не тільки особисто був на мурах міста, але й zorganizував для оборони всіх священників та монахів околиць. Як зазначає К. Вергелес, «швидше за все єпископ Йосип особисто не брав участі у бойових діях, оскільки капеланам і священникам заборонено використовувати зброю. Тут йдеться про моральну підтримку та поради від отців церкви»⁶ [3, с. 9].

У часи козацтва при куренях і на Січі постійно перебували духівники, які супроводжували їх у походах. Всюди, де розташовувалась Січ, будувався храм на честь Покрови Пресвятої Богородиці, свято якої було днем Запорізького війська. У літературі згадується про присутність при козацькому війську грецького ієрарха – митрополита Коринфського Іоасафа (Йосафата), пов'язаного з оточенням Богдана Хмельницького, котрий «їздив на коні в повному архиєрейському облаченні та благословляв козацьке військо, заохочував до бою»⁷.

У козацький період історії України існувала цілісна система духовної опіки козаків. Ми можемо говорити, про тісний симбіоз Української Православної Церкви та козацького війська сформувався з початку XVII століття – за часів правління святого благовірного Гетьмана України Петра Конашевича-Сагайдачного (у початковий період історії утвердження козацтва, конфесійний склад війська був доволі строкатим: крім православних, значну частку склали католики, протестанти та мусульмани⁸). Опіку здійснювали не лише військові духівники, але й монахи з „козацьких” монастирів – Межигірського, Самарського та

⁵ Комар О. Міфи і правда про Десятинну церкву. *Історична правда*. 02 березня 2011. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/03/2/28460/>.

⁶ Вергелес К. М. Православ'я в умовах україно-російської війни в контексті української капеланської служби. *Гуманітарно-релігієзнавчий вісник*. 2023. № 1(21). С. 10.

⁷ Огієнко І. І. Українська Церква за Богдана Хмельницького. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. С. 69

⁸ Коханчик Р. Капелан повинен бути всім для всіх. *Релігійно-інформаційна служба України*: веб-сайт. URL: https://risu.ua/polkovnik-ruslan-kohanchuk-kapelan-povinen-buti-vsivim-dlya-vsivih_n6166

ін. Факт участі у походах війська запорізького «багатьох представників національного духовенства кількох поколінь та різних санів» міститься у козацькому реєстрі 1649 р.⁹ Цікавим для нас є свідчення польського дослідника часів правління Гетьмана України Богдана Хмельницького К. Шайнохи: «... не можна описати тої користі для загальної мети, яку принесли в козацьке військо українські духівники... Особливо стали відомими два ієромонахи, які були свідками битви при Жовтих Водах та Корсуні. Того часу усю Польщу охопили страх та загальний переполюх. Річ Посполита опинилась відразу без короля, без війська, без провідників і воєвод перед лицем потужного ворога (тобто козаків). Всі думали, що вже настала загибель для держави... Сила слова козацького духовенства була великою, тому робила ворога безстрашним»¹⁰.

Наявність офіційної посади капелана у війську можна підтвердити архівними документами. Зокрема, у Центральному державному історичному архіві в Києві знаходиться «Лист Гетьмана України Івана Мазепи до військового капелана Лаврентія, з вимогою дати пояснення з приводу відібрання млина, наданого ним раніше Чернігівському Єлецькому монастиреві».¹¹ [1]. Наявність такого архівного документу свідчить про те, що посада капелана не просто існувала, але і «функціонувала в козацькому війську та козацькій державі... Мала офіційний державний статус, який фінансувався за кошти державної казни і за особисті фінанси гетьмана»¹². В час, коли Січ опинилася під протекторатом турецького султана (1709 – 1734), душпастирську опіку православних здійснювали ченці з Афону, або з Константинополю, тобто тимчасово прикріплені православні священики. Після занепаду козацької держави в українських військових підрозділах, довгий час усе залишалось по старому: реєстровими козацькими полками та охотницьким військом Лівобережної України опікувалось місцеве духовенство.

З виникненням Російської імперії військо було доручено опіці державній церкві. З остаточним підпорядкуванням України Російській імперії душпастирська опіка воїнів відбувалась так само як і в Росії: починаючи з 1719 р. обер-священик призначався в армії, обер-ієромонах – на флоті.

⁹ Дзира Я. Автопортрет Нації. *Літературна Україна*. 23 січня 1997. Ч. 3(4721). С. 7.

¹⁰ Szajnocha K. Dwa lata dziejów naszych (1646–1648 pp.). *Biblioteka Warszawska*. Т. 1–2. Lwów, 1865. 69 s

¹¹ Лист гетьмана Івана Мазепи до військового капелана Лаврентія з вимогою дати пояснення з приводу відібрання млина, наданого ним раніше Чернігівському Єлецькому монастиреві. *ЦДАК України*, ф. 157, оп. 1, спр.27, арк. 1.

¹² Ровенко Д. В. Українське капеланство: духовні витоки, генеза, сучасність: дипломна робота. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2021. С. 35

За часів Австрійської імперії (з 1867 року – Австро-угорської імперії) також існувала можливість задовольняти релігійні потреби українців, що служили в Цісарській армії. Мова йдеться про постійних католицьких капеланів, що плекали духовні потреби греко-католицьких воїнів як у мирний час, так і у воєнний. Перші ж посади військових духівників у суто українських збройних формуваннях датуються 1848 роком: 14 березня був підписаний закон про формування територіальних воєнізованих формувань під назвою Національна Гвардія Австрійської імперії (згодом – Австро-Угорської), а в серпні в м. Стрий святково посвячено першу хоругву. Протягом Першої Світової війни в армійських лавах Австро-Угорської імперії нараховувалось близько 100 військових духівників для воїнів-українців.

В Армії Української Народної Республіки згідно штатних посад передбачалось 44 польових священики: У 1920 році було сформовано Головну Управу військового духовенства.

Наведемо для прикладу кілька визначних постатей військового душпастирства часів Першої світової війни:

– **Яків Геровський**, перший відомий український капелан, професор Львівського університету, священник УГКЦ;

– **Йосиф Кишакевич**, український композитор і хоровий диригент, священник УГКЦ, військовий капелан. Писав духовну музику, зокрема «Витай між нами, Христе, витай».

– **Андрій Іщак**, доктор теологічних наук, вчений та громадсько-культурний й освітній діяч, блаженний мученик УГКЦ. У Першу світову був польовим душпастирем. Після відступу Української Галицької Армії зі Львова відвідував поранених вояків у лікарнях. Загинув у Другу світову війну при відступі радянського війська. За свідченнями очевидців, на тілі отця було 36 ран від багнетів.

– **Костянтин Богачевський**, військовий капелан 30-го (львівського) піхотного полку на італійському фронті;

– **Емілян Горчинський**, капелан австрійського війська в роки Першої світової війни. Його засудила комуністично-радянська влада і вислала на Сибір;

– **Франц Ксаверій Бонн**, редемпторист, бельгієць, польовий духівник при Українській Галицькій Армії. Згодом був членом і перекладачем українських делегацій для переговорів з місіями Антанти в Галичині;

– **Йосафат Коциловський**, єпископ Перемиської єпархії УГКЦ, репресований комуністично-радянською владою, блаженний Католицької церкви.

– Окремо виділили священномученика УГКЦ, Праведника народів світу, отця **Омеяна Ковча**. Він надавав підтримку представникам інших

конфесій чи релігій – полякам, євреям. Спершу був капеланом УГА, згодом у концтаборі опікувався засудженими, де й помер сам¹³.

Українські капелани опікувалися українськими військовими також у часи Другої світової війни. Наприклад капеланом збройних формувань Карпатської України – «Карпатської Січі» був о. З. Сабол. Мали своїх капеланів підрозділи Дружин Українських Націоналістів (відомі більш як батальйони Вермахту «Роланд» і «Нахтігаль») – о. І. Гриньох та о. І. Дурбак. В дивізії «Галичина» були 12 капеланів (на чолі з о. В. Лабою). На початку свого існування (1943-1944) мали свого капелана курені та окремі підрозділи Української Повстанської Армії (старшинські школи, окремі сотні, повстанські шпиталі).

Таким чином, «існування інституту військових священиків в українських збройних формаціях було закономірним явищем, притаманним збройним силам усіх християнських народів»¹⁴. За часів Московського комуністично-радянського тоталітарного режиму Радянського Союзу та панування атеїстичної ідеології посаду військового капелана було ліквідовано.

Першою ластівкою відродження капеланського руху в сучасній Україні став науково-практичний симпозіум «Духовно-гуманітарні проблеми розбудови Збройних Сил України» (Львів, 19.05.1994 р.), за результатами роботи якого було започатковано Міжцерковна рада з питань душпастирської роботи в збройних формуваннях України. Учасники симпозіуму за участі релігійних активістів та представників Міністерства оборони України намагалися створити постійний консультативний орган різних конфесій у справах душпастирства в Збройних Силах України. Проблеми задоволення релігійних прав і свобод в армії були обговорені на низці науково-практичних конференцій, зокрема:

- «Армія і духовність: свобода совісті та віровизнання» (Київ, 1995 р.);
- «Християнська любов та військовий обов'язок» (Київ, 1997 р.);
- «Практика формування особи військовослужбовця та створення умов успішного виконання військового обов'язку: християнський досвід» (Київ 23-25. 19. 1999 р.).

Результатом обговорення питань відродження військового капеланства в Україні стало звернення до Президента України – Верховного Головнокомандувача Збройних Сил з наступними пропозиціями:

- розробити концепцію духовно-пастирської діяльності військових священиків у збройних формуваннях України (пропонувалось, щоб три

¹³ Історія українського капеланства та військових формувань. *Аргумент*: веб-сайт. URL: <https://argumentua.com/stati/istoriya-ukrainskogo-kapelanstva-ta-viiskovikh-formuvan>

¹⁴ Забзалок Д.Є. Душпастирська служба українських військових формацій першої половини ХХ ст.: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2012. С. 161

сторони – Державний комітет у справах релігії, воєнізовані структури та конфесії розробили свої концепції, які потім повинні бути винесені на обговорення);

- на основі узгодженої Концепції внести зміни до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»; на основі цих змін створити положення про інститут військових священиків у військових структурах та внести доповнення до Статутів Збройних Сил України; створити під егідою Державного комітету України у справах релігій або ж Всеукраїнської ради церков та релігійних організацій відповідний орган, що буде відповідати за здійснення душпастирської опіки у війську;

- започаткувати відкриття при військових частинах храмів, капличок, для проведення богослужінь¹⁵.

У 2000 р. у Львові представниками традиційних для України конфесій було прийнято рішення про утворення Всеукраїнського міжконфесійного релігійного християнського військового братства, котре своєю метою визнало «не лише домагатись від державної влади запровадження інституту військового духовенства, але й виробити спільний підхід до задоволення духовних потреб своїх вірних, допомагаючи один-одному, та намагаючись владнати можливі проблеми»¹⁶.

30 листопада 2021 року Верховною Радою України було прийнято Закону України «Про Службу військового капеланства», який набрав чинності 19 березня 2022 року.

2. Перспективи та вектори розвитку військового капеланства в Україні

Військовий капелан, є представником певної релігійної конфесії у війську, однак він надає духовну підтримку людям будь-якого віросповідання не нав'язуючи іншим своїх релігійних поглядів. У зведенні стандартів та рекомендацій ОБСЄ про права людини у збройних силах приділено увагу і стандартам щодо реалізації права на свободу релігії та/або переконань, де серед іншого стверджується, що «збройні сили повинні надавати військовослужбовцям доступ до духовних наставників або капеланів, які представляють усе розмаїття релігійних та нерелігійних переконань, наявних у військовослужбовців особового складу»¹⁷. Роль представників конфесій у збройних силах зводиться до наступного:

¹⁵ Департамент військового капеланства. *БО «Фундація Архистратига Михаїла»*: веб-сайт. URL: <https://www.kapelanstvo ugcc.ua/istoriya/>

¹⁶ Там само.

¹⁷ Права людини у збройних силах. Компендіум стандартів, передових практик та рекомендацій, ОБСЄ/БДППЛ ДКЗС. 2021.

- проведення релігійних служб;
- надання особового складу інформації з релігійних питань;
- духовне наставництво та підтримка.

У ситуаціях, коли інші можливості відсутні або недостатні, офіційні представники релігійних громад можуть займатися неформальним розбором скарг, вирішенням соціальних проблем військовослужбовців або їхнього побуту. Майже у всіх країнах військові капелани надають консультації та допомогу командуванню збройних сил з питань, пов'язаних із розробкою планів, правил та доктрин, що впливають на духовний та настрій, психологічний комфорт військовослужбовців.

У випадку України, питання військового капеланства ускладнюється тим, що релігійне середовище не є однорідним. Релігійна мапа України нараховує 36 000 релігійних організацій.¹⁸

Описова статистика релігійних організацій в Україні (станом на 2025 рік – початок 2026 року)

Станом на 2025 рік – початок 2026 року в Україні діє понад 30–36 тисяч релігійних організацій різних конфесій, включно з релігійними громадами, управлінськими структурами, монастирями, братствами, місіями та духовними навчальними закладами. Україна залишається однією з найбільш конфесійно різноманітних держав Європи: на її території представлені понад 90 релігійних напрямів, течій і віросповідних традицій.

Православна Церква України (ПЦУ) є найбільшою за кількістю релігійних громад християнською конфесією в державі. Станом на початок 2025 року вона об'єднує понад 8,5 тисячі зареєстрованих релігійних громад, а також єпархіальні управління, монастирі та духовні навчальні заклади. Після 2019 року, а особливо в умовах повномасштабної російсько-української війни, ПЦУ демонструє стійку динаміку зростання, передусім за рахунок добровільних переходів громад із юрисдикції УПЦ (МП).

Українська Православна Церква (у духовній єдності з Московським патріархатом) станом на 2025 рік формально зберігає близько 7,5–8 тисяч релігійних громад, хоча їх кількість поступово зменшується. Упродовж 2022–2025 років понад 1 300 громад залишили цю юрисдикцію, здебільшого приєднавшись до ПЦУ або припинивши діяльність. Офіційні реєстри та аналітичні огляди фіксують сталу тенденцію до скорочення мережі цієї церковної структури в Україні.

Українська Греко-Католицька Церква (у складі Римсько-Католицької Церкви, Римського понтифікату) є однією з найбільших християнських

¹⁸ Статистика релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2015 року. *Релігійно-інформаційна служба України*: веб-сайт. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2015/60129/>

конфесій в Україні. Вона об'єднує понад 3,5–4 тисячі релігійних організацій, зосереджених переважно у західних регіонах держави, але водночас має розгалужену структуру громад, єпархій та інституцій по всій території України.

Мукачівська греко-католицька єпархія є окремою Східною Католицькою Церквою *sui iuris* візантійського обряду, яка безпосередньо підпорядковується Римському понтифікату і не входить до складу Української Греко-Католицької Церкви. Вона об'єднує біля 450–500 релігійних громад, зосереджених головню на території Закарпаття, та має власну історичну, канонічну й організаційну тяглість.

Римо-Католицька Церква латинського обряду в Україні (у складі Римсько-Католицької Церкви) налічує понад 900 релігійних організацій, включно з парафіями, монашими спільнотами та духовними навчальними закладами. Вона зберігає стабільну інституційну присутність і не зазнала істотних кількісних змін упродовж останніх років.

Протестантські конфесії (євангельські християни-баптисти, п'ятидесятники, адвентисти сьомого дня, харизматичні спільноти та ін.) сукупно об'єднують кілька тисяч релігійних організацій. Вони характеризуються високим рівнем місіонерської, соціальної та благодійної активності й представлені в усіх регіонах України.

Мусульманські релігійні організації представлені кількома сотнями громад, духовних управлінь і культурно-релігійних центрів. Основу мусульманської спільноти України становлять кримські татари, а також представники інших етнічних груп.

Юдейські релігійні організації налічують понад 300 громад і структур, зосереджених переважно у великих містах, і мають глибоку історичну присутність в Україні.

Окрім зазначених конфесій, в Україні функціонують буддистські, неоязичницькі, східні релігійні, новітні релігійні рухи та інші менш чисельні віросповідні спільноти, що разом формують широку картину релігійного плюралізму сучасної української держави.

Загалом, станом на 2025 – початок 2026 року релігійне середовище України характеризується глибокими інституційними трансформаціями, зростанням ролі національно зорієнтованих церковних структур, скороченням впливу релігійних організацій, пов'язаних із державою-агресором, та збереженням принципу свободи совісті й віросповідання¹⁹.

¹⁹ Державна служба України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС). Релігійні організації в Україні: мережа, конфесійна структура та динаміка (офіційні статистичні дані станом на 1 січня 2025 року). Київ, 2025. Офіційний вебресурс: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1GBcBU38ow83NqAMPzXTO5pE2teGqwPtH/edit?gid=1760660149#gid=1760660149>

Розбудова інституту українського капеланства ґрунтується на засадах свободи совісті та релігійної терпимості й відбувається згідно зі стандартами НАТО. Співпраця міжконфесійних капеланських об'єднань з європейськими інституціями дозволяє налагоджувати зв'язок, пришвидшувати реформування капеланства та прискорити досягнення рівня найкращих Північноатлантичних зразків. Основними функціями, які виконує військовий капелан є:

- духовна (передбачає проведення служінь, таїнства та духовного консульгування), гуманітарна (волонтерська допомога),
- соціальна (контакт із зовнішнім світом та робота з родинами бійців, громадянським суспільством),
- терапевтична (соціально-психологічна адаптація постраждалих та робота з травмою),
- інформаційна (контакт із представниками влади та репрезентація у медіа).

Таким чином організація капеланського служіння розбудовується на таких принципах:

1) У збройних силах, як і в усьому суспільстві, має бути реалізований механізм рівності всіх релігій та конфесій, відповідно до якого громадяни всіх віросповідань не повинні бути ущемлені у релігійних правах і мають право на релігійне піклування відповідно до своєї віри. При цьому капеланство жодним чином не повинно служити нав'язуванню релігії, воно має служити всім людям, незалежно від віросповідання, релігійних переконань чи їхньої відсутності.

2) Військовий священик у збройних силах демократичної держави не виконує функцій ідейного натхненника для виконання військових завдань, це не «політрук у рясі», яким, по суті, часто є військовий священик в авторитарних країнах. Метою капеланства є не тільки «підняття бойового духу», а олюднення військової служби, оскільки війна – це брудна справа, війна – це зло. Але цю війну ведуть люди. І мета – повернути їх у стан людяності. «Капеланство – це потреба, яка проходить через серце» – писав капелан-полковник США у відставці Д. Шупа²⁰.

Певний час проблемою була систематизована освітня підготовка майбутніх та діючих капеланів. Перші курси з військового капеланства в сучасній Україні були започатковані Всеукраїнським міжконфесійним релігійним християнського військовим братством, яке своєю метою поставило домогтись від державної влади запровадження інституту

²⁰ Цитуємо за: Коханчук Р. М. Душпастирська опіка військових. /Видання 2-е розширене і доповнене. – К., 2004, – с. 177-189.

військового духовенства. Курси відбулися у протягом 2000-2004 рр. послідовно річними циклами, в кожному з котрих було по 4 тижневих сесії. Загальний обсяг одного курсу сягав 200 учбових годин. Підготовка першого капеланського резерву для Збройних Сил супроводжувалося з методологічною роботою щодо вироблення концептуальних засад душпастирської опіки віруючих військовослужбовців. Паралельно з цим відбувалась формувалось спільне поле порозуміння представників різних релігійних традицій, вкорінених в Україні.

Слухачі отримували знання щодо суто військових питань: воєнної доктрини України, структури Збройних Сил та призначення видів збройних сил, а також Внутрішніх військ МВС, Прикордонних військ, Сил МНС, знання з військової психології, практики роботи військового священика у армії США, міжнародного гуманітарного права. Заняття проходили не тільки в Києві, а й у Львові, Хмельницькому. По закінченню кожен випускник отримав сертифікат про закінчення курсу та спеціальний сертифікат курсу міжнародного гуманітарного права, виданий Делегацією міжнародного комітету Червоного Хреста в Україні. Всього слухачами курсів були більше 150 священиків та семінаристів різних конфесій.

Оскільки капеланом може бути громадянин України, священнослужитель однієї з конфесій, котрий має вищу богословську освіту, а в «перехідний період ... може бути будь-яка вища освіта не нижче бакалавра, але з перспективи того, що ця особа, яка не має вищої богословської освіти, її отримає за цей п'ятирічний термін»²¹. В українських ЗВО запроваджено бакалаврські та сертифікатні програми підготовки військових капеланів. Зазначені програми передбачають, як правило, чотири основних блоки: богословський, основи капеланства, психологія та релігієзнавство. Враховуючи релігійне розмаїття українського суспільства, програми, як правило, не носять конфесійного характеру і розбудовуються на принципах міжконфесійного діалогу, взаємо підтримки й порозуміння.

За результатами навчання студенти отримують знання й навички, які стосуються душпастирства, міжособистісної комунікації, кризового консультивання і вміння ефективно діяти в кризових ситуаціях, консультивання щодо духовних та моральних проблем, а також служіння в ролі капелана в межах або за межами християнських спільнот. Такі програми діють у Військовому інституті КНУ імені Тараса Шевченка, Карпатському університеті імені Августина Волошина, Ужгородській українській богословській академії, Київській православної богословській

²¹ Хто може бути капеланом – розповідають офіцери капеланської служби *Релігійно-інформаційна служба України*: веб-сайт. URL: risu.ua/kapelani-rozpovili-yak-pidtrimuyut-duh-voyniv-na-peredovij_n142032

академії, Волинській православної богословській академії, Острозькій академії тощо.

Магістерські програми для капеланського служіння розроблялися також. Зокрема, пробна навчальна програма у 2017 році стартувала в НПУ ім. Драгоманова – Психотерапія та капеланське служіння. Магістерська програма була створена разом з Християнським навчально-дослідницьким центром «Реаліс» та Центром дослідження релігії при НПУ ім. Драгоманова за рівнем магістра та спеціальністю релігієзнавство²². Попри зацікавленість у підготовці, на навчання поступили у більшості своїй протестанти, які хочуть мати легітимні підстави для свого капеланського служіння, вільні слухачі від УГКЦ та нехристиянських течій).

З 2020 року бакалаврські, магістерські програми та курси перекваліфікації і підвищення кваліфікації за напрямком військово-капеланство було запроваджено в Карпатському університеті імені Августина Волошина та Ужгородській українській богословській академії.

Центр підготовки військових капеланів з 2023 року діє у Військовому інституті КНУ ім. Т. Шевченка. Девізом центру є вислів «IN VARIATATE CONCORDIA» що в перекладі означає «ЄДИНІ У РІЗНОМАНІТТІ», адже центр готує капеланів з різних релігійних організацій України для всіх видів та родів Збройних Сил України²³.

У 2025 році започатковано навчання капеланів за магістерською програмою «Капеланське служіння» в Острозькій академії. Презентація освітньої програми відбулася 29 березня 2025 року за участі капеланської спільноти та представника Служби військового капеланства Збройних сил України.

Впровадженні вищезазначеними закладами вищої освіти програми з військового капеланства спираються на два об'єктивні чинники: по-перше, наявність гострої потреби якісної підготовки капеланів для Збройних сил України, військових госпіталів і лікарень; по-друге – враховує особливості нашої культури й духовної традиції, а також досвід, який українські капелани здобули в підтримці військових упродовж років війни. Зокрема у передмові до навчальної програми Острозької академії зазначено, «програма розроблена фахівцями Національного університету «Острозька академія» разом із партнерами з Християнської служби порятунку, Християнської відкритої академії, а також за підтримки Православної Церкви України та Служби військового капеланства ЗСУ.

²² Christian Counseling and Chaplain Ministry: (Realis.Org) [Electronic resource]. – Access mode: <http://realis.org/en/educational-Programs/counselling>

²³ Військовий інститут ДВНЗ «Київський національний університет імені Т. Шевченка». ДВНЗ «Київський національний університет імені Т. Шевченка»: веб-сайт. URL: <https://mil.knu.ua/ua/>

Передумовою її розробки було ретельне вивчення закордонного досвіду та моделей капеланства, які створені в інших країнах, зокрема США. Також у змісті навчальних курсів впроваджено досвід, який набуто українськими капеланами. За своєю суттю ця магістерська програма є міждисциплінарною і поєднує можливості набути знання з богословської тематики, досягнути розуміння релігійних процесів і ролі релігії в питаннях національної безпеки, вміти надавати психологічну допомогу. Загалом програма передбачає осягнення суті та найважливіших аспектів капеланського служіння, його впливу на суспільство, людину й різні сфери життєдіяльності з врахуванням глибоких знань з основ віровчення, церковно-історичних, релігійно-суспільних процесів і явищ²⁴.

Оскільки релігійна палітра українського суспільства дуже строката, постає проблема відсутності єдиної системи капеланського служіння, відсутності освітніх та професійні стандартів. На нашу думку, існує необхідність щодо визначення національної моделі інституту капеланства. По-перше, капеланська модель може бути національною, котра регулюється більше/або тільки Державою; або більше церковною, що регулюється кожною конфесією окремо або міжцерковною радою. Може бути договір (конкордат) між Церквою і Державою, одним з розділів якого є духовна опіка воїнів. По-друге, капеланська модель може бути багатоконфесійною або моноконфесійною (лише для однієї «національної» чи «традиційної» церкви). У першому випадку капеланська структура може мати так звану екуменічну структуру (одна для капеланів різних церков), у другому – конфесійну або змішану / спільні структури²⁵.

В залежності від обрання ухилу в бік Держави чи Церкви, капелани за своїм соціальним статусом можуть бути військовими (офіцерами, прапорщиками чи солдатами) або цивільними. Цей вибір також впливає на систему фахової підготовки капеланів, оскільки, з однієї сторони, вимагається збалансована «конфесійність» та «універсальність» знань, а з іншої – квотний принцип комплектування капеланської служби, при цьому квоти розраховуватимуться в залежності від відсотку віруючих тієї чи іншої конфесії/деномінації/релігійного об'єднання у суспільстві або від відсотку віруючих у війську. У зв'язку із інтеграцією України у загальноєвропейський простір такий варіант розбудови капеланської служби є можливим. «Аргумент „конфесійних протиріч” поступово

²⁴ В Острозькій академії презентовано магістерську програму з капеланського служіння. *Національний університет Острозька академія*: веб-сайт. URL: <https://www.ou.edu.ua/ua/info/news/2025/29-03-01>

²⁵ Калениченко Т., Коханчук Р. Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів: 2-е видання, розширене і доповнене. К.: Вид-во «Маханаім Принт», 2017. С. 16

поступається місцем аргументові „задоволення прав”. Крім того, суспільні процеси в Україні та збройних силах, коли необхідність внутрішнього опертя, що дає активна віра, зростає, військове душпастирство як ніколи стає потрібним окремому військовослужбовцю та армії загалом»²⁶.

3. Нормативно-правове забезпечення військового капеланства²⁷

Ухвалення Верховною Радою України 30 листопада 2021 року Закону України «Про Службу військового капеланства», який набрав чинності 19 березня 2022 року, стало важливою історичною подією у питанні відродження та впровадження Служби військового капеланства у військових та воєнізованих підрозділах України. Відповідно до перехідних положень Закону України «Про Службу військового капеланства»²⁸, внесено зміни та доповнення до ряду суміжних законів.

Натомість станом на сьогодні Збройними Силами України, Державною прикордонною службою України та Національною гвардією України системи Міністерства внутрішніх справ України раніше ухвалені відомчі положення про Службу військового капеланства не погоджені з вимогами Закону України «Про Службу військового капеланства» (зокрема в частині Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України від 14.12.2016р.²⁹, Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Державній прикордонній службі України від 10.10.2016 р.³⁰ та Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Національній гвардії України від 24.03.2016 р.³¹

У даному контексті необхідно звернути увагу на те, що 12 вересня 2022 року за № 641/2022 Президентом України було підписано Указ «Про внесення змін до Положення про проходження громадянами України

²⁶ Юрчук С. Перспективи військового капеланства в Україні. *Науковий блог національного університету Острозька академія*. веб-сайт: URL:<https://naub.oa.edu.ua/>

²⁷ Використано матеріал: Єпископ Віктор Бедь: Служба військового капеланства України: досягнення, виклики та перспективи. Рух Закарпаття: веб-сайт. URL: <http://www.rukh.uz.ua>

²⁸ Закон України «Про Службу військового капеланства». *Верховна рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>

²⁹ Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України (Наказ МО України від 14.12.2026 р.). *Офіційний портал Верховної Ради України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17#Text>

³⁰ Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Державній прикордонній службі України (Наказ МВС України від 10.10.2016 р.). *Офіційний портал Верховної Ради України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17#Text>

³¹ Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Національній гвардії України (Наказ МВС України від 24.03.2016 р.). *Офіційний портал Верховної Ради України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17#>

військової служби у Збройних Силах України»³², яким було урегульовано питання проходження військової служби військовими капеланами з урахуванням положень новоухваленого Закону України «Про Службу військового капеланства»³³.

На виконання вищезазначених законодавчих актів у Збройних Силах України, Державній прикордонній службі України, Національній гвардії України та інших, утворених відповідно до законів України військових формувань поетапно розпочалася робота з розгортання та комплектування служби військового капеланства: створено центри управління військового капеланства, вносяться зміни до штатних розписів у частині відкриття штатних офіцерських посад військових капеланів та помічників військових капеланів, проводиться підбір кандидатів на посади військових капеланів та поетапне призначення на посади військових капеланів і помічників військових капеланів.

Відповідно до положень статті 4 Закону України «Про Службу військового капеланства»³⁴, Служба військового капеланства призначена для організації заходів щодо задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців та працівників Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших, утворених відповідно до законів України військових формувань, Державної прикордонної служби України і членів їхніх сімей.

Служба військового капеланства утворюється як окрема структура у складі Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших військових формувань, створених відповідно до законів України, а також Державної прикордонної служби України. Її організаційна форма та чисельність визначаються обсягом, характером і складністю заходів, спрямованих на задоволення духовно-релігійних потреб особового складу в органах військового управління, з'єднаннях, військових частинах, навчальних закладах, установах чи організаціях (далі – військова частина). У військовій частині на рівні окремого батальйону функції Служби військового капеланства може виконувати один військовий капелан.

Відповідні служби військового капеланства підпорядковуються безпосередньо Головнокомандувачу Збройних Сил України, Командувачу Національної гвардії України, керівникам інших військових формувань,

³² Указ Президента України «Про внесення змін до Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України» від 12.09.2022 р. № 641/2022. *Офіційний портал Верховної Ради України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17#Text>

³³ Закон України «Про Службу військового капеланства». *Верховна рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#>

³⁴ Там само.

створених відповідно до законів України, а також Голові Державної прикордонної служби України.

Гранична чисельність Служби військового капеланства у складі Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших військових формувань і Державної прикордонної служби України не може становити менше ніж 0,15 відсотка граничної чисельності відповідних формувань.

Особливого значення впровадження Служби військового капеланства та нагальної потреби її розгортання у військових і воєнізованих формуваннях України набуло в умовах широкомасштабної російсько-української війни 2014–2023 рр. Саме в цей період українські військовослужбовці та члени їхніх сімей особливо гостро потребують душпастирської опіки, духовно-моральної підтримки, духовно-патріотичного виховання та морально-психологічної мотивації. Йдеться про необхідність створення висококваліфікованої, дисциплінованої, патріотично зорієнтованої та духовно вмотивованої Служби військового капеланства з належним кадровим забезпеченням на штатній основі, посіданням офіцерських посад і виокремленням її в окремих, самостійний військовий підрозділ. Фактично це означає формування на загальнодержавному рівні нового роду військ – Духовних військ України.

Поряд із позитивними досягненнями у процесі впровадження на практиці вищезазначених положень і завдань, визначених законодавством, та нагальними потребами налагодження душпастирської опіки у військових і воєнізованих підрозділах України виявлено, на нашу думку, і низку суттєвих прогалин та неузгодженостей, які можуть значно послабити якість впровадження, розгортання та функціонування Служби військового капеланства та загальмувати процес її належного становлення на практиці.

До ризиків щодо впровадження повноцінної Служби військового капеланства в Україні, на нашу думку, слід зарахувати такі:

1. Відсутність загальнодержавної стратегії бачення Служби військового капеланства як виокремленого, самостійного, міжвідомчого, централізованого та спеціалізованого нового роду Духовних військ України зі самодостатніми і самостійними функціями управління, виконання душпастирських, духовно-просвітницьких, контррозвідувальних і бойових завдань, комплектації, структури, кадрової роботи, навчання, підготовки і заміщення кадрів, стратегії розвитку, фінансування тощо.

2. Управлінське, організаційне та кадрове розділення Служби військового капеланства на сьогодні між різними військовими і воєнізованими підрозділами: Збройними Силами України (у їхньому складі – різних родів військ), Державною прикордонною службою України та Національною гвардією України системи Міністерства внутрішніх

справ України, – що не сприяє повноцінному, цілісному і комплексному функціонуванню Служби військового капеланства на загальнодержавному рівні.

3. Відсутність належного законодавчого забезпечення щодо впровадження Служби військового капеланства у воєнізованих підрозділах спеціальних служб (спецслужб), пенітенціарної системи та поліції.

4. Відсутність належного законодавчого урегулювання питання щодо взаємодії командування військових і воєнізованих підрозділів, де впроваджується Служба військового капеланства, з центрами управлінь Церков і релігійних організацій, зокрема в питаннях кадрових призначень і заміщень на посади військових капеланів.

5. Відсутність законодавчого врегулювання та належної практики щодо врахування кадрових та кваліфікаційних вимог при призначенні на посади військових капеланів, зокрема з урахуванням статусу військових і воєнізованих підрозділів за їхніми рангами в системі військового управління; наявних ступенів освіти, наукових ступенів і вчених звань; досвіду роботи; тривалості пастирського служіння та перебування у духовному сані, зважаючи на наявний духовний сан(ієрея, протоієрея, єпископа); управлінських навиків; наявних рангів державного службовця та їхнього співвідношення із військовими званнями; наявних чи відсутніх військових звань тощо, не кажучи вже про необхідність врахування питань морально-психологічної, світоглядної та політичної відповідності кандидатів на посади військових капеланів при їхньому підборі та призначенні на посади.

6. Недотримання та ігнорування командуванням військових і воєнізованих формувань в Україні положень підpunkту 11) пункту 1 статті 1 та пунктів 2-3 статті 4 Закону України «Про Службу військового капеланства»³⁵ при формуванні центрів управління службами військового капеланства (регіональних, військ, родів військ і т. д.) з числа кадрових офіцерів служби морально-психологічного забезпечення та інших військових підрозділів, а не з числа військових капеланів священнослужителів. У результаті цього вихолощується та суттєво видозмінюється функціональний та організаційний зміст законодавчого поняття і визначення «Служба військового капеланства – окрема структура у складі Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та Державної прикордонної служби України, що складається з органів

³⁵ Закон України «Про Службу військового капеланства». *Верховна рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#>

управління Служби військового капеланства, військових капеланів і утворена з метою організації заходів щодо задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців, працівників та членів їх сімей у мирний і воєнний час»³⁶.

Із найбільш проблематичних питань та ризиків, які виникли на сьогодні в процесі впровадження Служби військового капеланства в Україні та потребують нагального упорядкування і розв'язання, на нашу думку, є такі:

1. Центри управління Церков та релігійних організацій, які практично усунуті від дієвого кадрового підбору та впливу на призначення військових капеланів безпосередньо на рівні військових і воєнізованих підрозділів через неналежну злагожденість та взаємодію, повинні більш дієво та з гарантованими правами бути допущеними до кадрової роботи з підбору, призначення, звільнення і переведення військових капеланів на вакантні посади, оскільки вони і надалі залишаються духовно належними священнослужителями тієї чи іншої церковної структури.

2. Із незрозумілих причин, але комплектація командного складу центрів регіональних управлінь військовими і воєнізованими підрозділами, – військовими частинами, військами, родами військ Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України та Національної гвардії України системи Міністерства внутрішніх справ України, – проведена за рахунок кадрових офіцерів із числа, як правило, вчорашніх замполітів чи сьогоднішніх представників служби морально-психологічного забезпечення, а не за рахунок комплектації офіцерами з числа мобілізованих чи контрактників- священнослужителів, які виявили бажання стати кадровими військовими капеланами. Зі свого боку, кадрові військові офіцери, які не є священнослужителями і, відповідно, військовими капеланами, не можуть ефективно виконати належним чином функції управління Службою військового капеланства, оскільки не мають належної освіти з богослов'я, не знають і не розуміють сутність душпастирської діяльності священнослужителів, а звідси й військових капеланів; нерідко чимало з них взагалі не є віруючими, не мають жодних знань з історії Церкви та не розбираються в особливостях церковного будівництва в Україні.

3. Передача управління Службою військового капеланства у Збройних Силах України, Державній прикордонній службі України та Національній гвардії України системи Міністерства внутрішніх справ

³⁶ Закон України «Про Службу військового капеланства». *Верховна рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#>

України виключно в руки кадрових офіцерів- військовослужбовців, зокрема вчорашніх замполітів і представників служби морально-психологічного забезпечення чи інших військових підрозділів замість формування управлінського корпусу Служби військового капеланства з числа духовенства – військових капеланів (священників, єпископів), не приведе до якісного і повноцінного розгортання та впровадження Служби військового капеланства в Україні. Навпаки, це призведе й уже у багатьох випадках призвело до негативних наслідків: фактичного гальмування розвитку Служби військового капеланства, вихолощення її духовного змісту, допущення кадрових рішень та породження конфліктних ситуацій.

Така, на нашу думку, вкрай негативна на сьогодні практика, яка суперечить положенням підпункту 11) пункту 1 статті 1 та пунктів 2-3 статті 4 Закону України «Про Службу військового капеланства» в частині призначення і комплектування центрів управління службами військового капеланства (військових частин, регіональних військових формувань, військ, родів військ і т. д.) з числа кадрових офіцерів колишніх замполітів, сьогоднішньої служби морально-психологічного забезпечення та інших військових підрозділів, а не з числа безпосередньо мобілізованих, контрактників чи працівників військових капеланів-священнослужителів, є порушенням вимог вищезазначених положень Закону, негативно відображається на процесах впровадження, розгортання, належного формування і функціонування та становлення Служби військового капеланства. А це, зі свого боку, не дає і не дасть на майбутнє Службі військового капеланства належним чином та повноцінно виконувати ті високі завдання, які на неї покладаються Законом.

Відповідно, центри управління (регіональні та вищі) Службою військового капеланства у Збройних Силах України, Державній прикордонній службі України та Національній гвардії України системи Міністерства внутрішніх справ України, а згодом за умови створення-й у міжвідомчій Службі військового капеланства України повинні очолювати та формувати представники духовенства з числа тих священнослужителів, які готові мобілізуватися чи укласти контракти на військову службу на офіцерських посадах військових капеланів (або тимчасово працівників).

4. Запроваджена Служба військового капеланства однозначно має бути об'єднана в єдину, виокремлену, централізовану і самостійну систему управління, а саме в окрему державну міжвідомчу воєнізовану Службу військового капеланства України (як уповноважений спеціальний воєнізований центральний орган виконавчої влади), на яку і має бути покладено виконання завдань, передбачених Законом України «Про

Службу військового капеланства»³⁷, зокрема питання управління, стратегії розвитку, кадрового підбору, призначення, переведення, звільнення і ведення резерву, організації навчання та підвищення кваліфікації, методології, душпастирської діяльності та проповідування Слова Істини військовими капеланами, присвоєння первинних, чергових і позачергових військових звань, фінансування тощо.

Відповідну Службу військового капеланства України має очолювати військовий капелан у духовному сані єпископа з числа духовенства Помісної Православної Церкви України (як історичної і чисельнішої конфесії) з призначенням заступників за конфесійною ознакою з числа військових капеланів, священників чи єпископів, представників інших Церков і релігійних організацій, статuti яких офіційно зареєстровані в Україні та які мають право на делегування своїх священнослужителів до служби військового капеланства. Аналогічний принцип кадрових призначень слід впровадити і при призначенні командирів (начальників, командувачів) регіональних центрів управління службами військового капеланства нижчого рівня з призначенням на відповідні посади офіцерів з числа військових капеланів-священнослужителів.

Служба військового капеланства України як самостійна воєнізована Служба спеціального військового призначення повинна бути безпосередньо підпорядкована Верховному Головнокомандувачу Збройних Сил України з відповідною градацією підпорядкування структурних підрозділів Служби військового капеланства України Головнокомандувачу Збройних Сил України, Командувачу Національної гвардії України, керівникам інших, утворених відповідно до законів України військових формувань, Голові Державної прикордонної служби України.

5. Призначення ж військових капеланів без створення єдиного управлінського, методологічного та кадрового центру управління військовим капеланством, на розсуд сотень і сотень окремих командирів і командувачів (які мають різні погляди, освіту, духовний, культурний і моральний рівень, розуміють чи не розуміють основи віри, церковного укладу та особливості багатоконфесійності церковного будівництва в Україні, належать чи не належать до тієї чи іншої релігійної конфесії тощо), – призведе до хаотичних процесів і «махновщини» в питаннях функціонування військового капеланства, що неодмінно потребуватиме у майбутньому, а можливо й найближчому майбутньому, великої кореляції та уніфікації.

³⁷ Закон України «Про Службу військового капеланства». *Верховна рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#>

6. Зважаючи на те що підготовка військових капеланів раніше в Україні не проводилася та не було створено належного якісного і кількісного резерву кандидатів на заміщення посад військових капеланів, доцільно би впровадити перехідний період до 5-10 років (у міру заповнення вакантних посад військових капеланів), протягом якого на службу військових капеланів повинні мати право прийматися і священники за сумісництвом, з особливими умовами та необов'язково з наявними офіцерськими званнями, за якими має зберігатися право одночасного служіння священниками на парафіях чи єпископами на посадах очолюваних ними спархій.

Необхідність виокремлення та створення самостійної міжвідомчої Служби військового капеланства України впливає зі змісту статті 35 Конституції України³⁸, статей 1-6 Закону України «Про Службу військового капеланства» та політико-правової, релігійно-духовної й організаційно-структурної природи призначення Служби військового капеланства.

У період до створення окремої самостійної міжвідомчої Служби військового капеланства України з поетапним ухваленням рішення про її створення, кадрове призначення керівництва та структуризації доцільним є невідкладно провести кадрові заміщення в центрах управління служб військового капеланства (військових частин, регіональних управлінь військ, родів військ, Збройних Сил України, Державної прикордонної служби України та Національної гвардії України системи Міністерства внутрішніх справ України) вже призначених керівників та інших офіцерів з числа військовослужбовців, служб морально- психологічного забезпечення на кадрових військових з числа військових капеланів (священників та єпископів), які виявили бажання мобілізуватися чи підписати контракти на військово-капеланське служіння.

Зрозуміло, що вищезазначені питання потребують всебічного вивчення, обговорення та врахування з метою пошуку найбільш оптимального і правильного розв'язання проблем щодо належної реалізації положень Закону України «Про Службу військового капеланства». Питання щодо впровадження та розвитку Служби військового капеланства в Україні

³⁸ Стаття 35 Конституції України, яка стверджує, що кожен має право на свободу світогляду й віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Виходячи з того, що стаття 17 Конституції забороняє використовувати Збройні Сили та інші військові формування для обмеження прав і свобод громадян, в існуючому правовому полі є можливість законодавчого унормування духовної опіки військових. Продовжується процес скорочення та переходу до комплектування збройних сил виключно на добровільних засадах. До грудня 2005 року планується скоротити їх чисельність до близько 200 тисяч чоловік (із них 160 тис. – військових); Конституції України. *Офіційний портал Верховної Ради України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

не можна відкладати на завтра, воно потребує нагального розгляду, унормування та впорядкування.

Процес професіоналізації інституту військового капеланства в Україні має глибоке історичне коріння та тривалу еволюцію, що бере початок ще з традицій духовного окормлення війська у давні часи. У різні історичні періоди – від князівської й козацької доби до початку ХХІ століття – військові капелани (військові священники) виконували важливу місію духовної підтримки воїнів, формування їх морального духу, готовності до жертвності й захисту рідної землі. Ця традиція, хоча й зазнала перерв у комуністично-радянській тоталітарний період, не втратила свого значення, а сьогодні отримала нове інституційне оформлення в умовах незалежної Української держави.

Ухвалення Закону України «Про Службу військового капеланства» стало знаковим етапом не лише у процесі державного визнання духовного служіння у Збройних Силах України, але й у формуванні нового типу військової культури, заснованої на цінностях гідності, гуманізму та духовної єдності армії й суспільства. Імплементация цього закону в умовах російсько-української війни у 2014 – 2026 рр. надала особливого сенсу військовому капеланському служінню. Вона перетворила його з волонтерського руху, який активно започатковувався і функціонував у різних формах на громадських засадах з вересня 1991 року, на офіційно закріплену структуру в системі оборони держави з 2022 року. Служба військового капеланства стала не лише правовим, а й духовно-моральним інститутом, що поєднав духовність і професіоналізм у межах військової організації.

Сучасний військовий капелан – це не просто священнослужитель, який здійснює душпастирську опіку над військовими, а також офіцер Збройних Сил України, наділений відповідальністю за морально-психологічний стан особового складу, підтримку бойового духу, адаптацію військових до екстремальних умов служби та духовної підтримки сімей військовослужбовців. Його діяльність інтегрує релігійні, педагогічні, психологічні та соціальні аспекти, що робить професію капелана міждисциплінарною та суспільно значущою.

Водночас, поряд із професійними військовими капеланами, значну роль у духовному забезпеченні військових продовжують відігравати капелани-волонтери, які в умовах бойових дій здійснюють служіння, керуючись релігійним покликанням та громадянською свідомістю. Саме тому особливо актуальним є питання формування системи їх підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Забезпечення якісної освіти для військових капеланів – як професійних, так

і волонтерів – стає ключовою передумовою підвищення ефективності капеланської служби та її інтеграції у загальнодержавну систему національної безпеки.

Нині, поряд з бакалаврськими і магістерськими освітніми програмами, також започатковані сертифікатні програми з підготовки військових капеланів є вагомим кроком до створення систематизованої та науково обґрунтованої моделі професійного навчання. Вони закладають основи для формування єдиних стандартів компетентностей, етичних норм і практичних навичок, необхідних для виконання місії духовного супроводу військовослужбовців. У перспективі така система має стати частиною національної освітньої політики у сфері безпеки та оборони, інтегруючись у європейський досвід підготовки та перепідготовки військових капеланів.

Отже, професіоналізація військового капеланства – це не лише формальний етап становлення нового інституту у Збройних Силах України, але й стратегічний напрям розвитку духовного та морального потенціалу українського війська. Вона сприяє зміцненню морального стрижня нації, забезпеченню психологічної стійкості військових у бойових умовах та формуванню нової культури взаємодії держави, Церкви та суспільства на засадах довіри, партнерства й духовної відповідальності.

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено комплексний історико-богословський, правовий та освітній аналіз становлення і розвитку інституту військового капеланства в Україні від княжої та козацької доби до сучасного етапу державного унормування Служби військового капеланства. Розкрито історичні витоки військового душпастирства, роль духовенства у збройних формаціях різних періодів української історії, а також наслідки ліквідації капеланства в умовах комуністично-радянського тоталітарного режиму.

Окрему увагу приділено процесу відродження військового капеланства в незалежній Україні, формуванню нормативно-правової бази, зокрема ухваленню Закону України «Про Службу військового капеланства», та практичним аспектам його впровадження у Збройних Силах України й інших воєнізованих формуваннях. Проаналізовано сучасну конфесійну структуру релігійного середовища України та її вплив на модель організації капеланського служіння. Обґрунтовано необхідність системної богословської, психологічної та міждисциплінарної підготовки військових капеланів у закладах вищої освіти, розглянуто чинні освітні програми та окреслено перспективи формування національної моделі військового капеланства в контексті європейських і натівських стандартів. Зроблено

висновок, що професіоналізація капеланського служіння є важливим чинником зміцнення морально-психологічної стійкості українського війська та духовної безпеки держави в умовах тривалої російсько-української війни.

АНОТАЦІЯ

У роботі висвітлено історію, сучасний стан та перспективи розвитку військового капеланства в Україні. Проаналізовано витоки інституту військового духовенства від часів Київської Русі, козацтва та Української Галицької Армії до сучасних Збройних Сил України. Розглянуто роль капеланів у духовній, соціальній, гуманітарній та терапевтичній підтримці військовослужбовців, зокрема у контексті міжконфесійного діалогу та забезпечення прав на свободу совісті. Окрему увагу приділено нормативно-правовому забезпеченню інституту військового капеланства, зокрема Закону України «Про Службу військового капеланства» (2021 р.) та розвитку освітніх програм підготовки капеланів у закладах вищої освіти. У статті визначено основні принципи організації капеланського служіння, його значення для військової служби та суспільства загалом, а також перспективи впровадження національної моделі військового капеланства, що враховує релігійне різноманіття України та європейські стандарти.

Література

1. Вергелес К. М. Православ'я в умовах україно-російської війни в контексті української капеланської служби. *Гуманітарно-релігієзнавчий вісник*. 2023. № 1(21). С. 8–12.
2. В Острозькій академії презентовано магістерську програму з капеланського служіння. *Національний університет Острозька академія*: веб-сайт. URL: <https://www.oa.edu.ua/ua/info/news/2025/29-03-01>
3. Військовий інститут ДВНЗ «Київський національний університет імені Т. Шевченка». *ДВНЗ «Київський національний університет імені Т. Шевченка»*: веб-сайт. URL: <https://mil.knu.ua/ua/>
4. Горбик С. Наші попередники: Служимо Богу і Україні. *Київське православ'я: міжнародний науковий проект «Православного Духовного Центру апостола Івана Богослова»*. URL: <http://kyiv-pravosl.info/2017/10/16/nashi-poperednyku/>.
5. Департамент військового капеланства. *БО «Фундація Архистратига Михаїла»*: веб-сайт. URL: <https://www.kapelanstvo.ugcc.ua/istoriya/>
6. Дзира Я. Автопортрет Нації. *Літературна Україна*. 23 січня 1997. Ч. 3(4721). С. 7.

7. Єпископ Віктор Бедь: Служба військового капеланства України: досягнення, виклики та перспективи. *Рух Закарпаття: веб-сайт*. URL: <http://www.rukh.uz.ua>
8. Забзалюк Д.Є. Душпастирська служба українських військових формацій першої половини ХХ ст.: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2012. – 188 с.
9. Закон України «Про Службу військового капеланства». *Верховна рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>
10. Історія українського капеланства та військових формувань. *Аргумент*: веб-сайт. URL: <https://argumentua.com/stati/istoriya-ukrainskogo-kapelanstva-ta-viiskovikh-formuvan>
11. Калениченко Т. А. Фокус на капелані: формування ролі та місії душпастирів для військовослужбовців. *Гуманітарно-релігієзнавчий вісник*. № 1(8)/2017. С. 20 – 28
12. Калениченко Т., Коханчук Р. Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів: 2-е видання, розширене і доповнене. К.: Вид-во «Маханаим Принт», 2017. 64 с.
13. Комар О. Міфи і правда про Десятинну церкву. *Історична правда*. 02 березня 2011. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/03/2/28460/>.
14. Конституції України. *Офіційний портал Верховної Ради України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> > s...
15. Коханчик Р. Капелан повинен бути всім для всіх. *Релігійно-інформаційна служба України*: веб-сайт. URL: https://risu.ua/polkovnik-ruslan-kohanchuk-kapelan-povinen-but-vsim-dlya-vsikh_n61665
16. Коханчук Р. М. Душпастирська опіка військових. /Видання 2-е розширене і доповнене. – К., 2004, – с. 177-189.
17. Литвин С., Соколюк С. Похід київського князя Аскольда 860 року на Константинополь. *Воєнна історія*. 2012. № 1(61). С. 66–76.
18. Лист гетьмана Івана Мазепи до військового капелана Лаврентія з вимогою дати пояснення з приводу відібрання млина, наданого ним раніше Чернігівському Єлецькому монастирові. *ЦДІАК України*, ф. 157, оп. 1, спр.27, арк. 1.
19. Огієнко І. І. Українська Церква за Богдана Хмельницького. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 178 с.
20. Права людини у збройних силах. Компендіум стандартів, передових практик та рекомендацій, ОБСЄ/БДПЛ ДКЗС. 2021. 326 с.
21. Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України (Наказ МО України від 14.12.2026 р.). *Офіційний портал Верховної Ради України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17#Text>

22. Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Державній прикордонній службі України (Наказ МВС України від 10.10.2016 р.). *Офіційний портал Верховної Ради України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17#Text>

23. Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Національній гвардії України (Наказ МВС України від 24.03.2016 р.). *Офіційний портал Верховної Ради України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17#Text>

24. Ровенко Д. В. Українське капеланство: духовні витоки, генеза, сучасність: дипломна робота. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2021. 102 с.

25. Романюк М. В., Долганова М. В. Розвиток нормативно-правової бази служби військових капеланів України <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6378/13414-1> (DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-159>)

26. Садов'як Д. Словом Божим – до перемоги. Про роль капеланства у формуванні духовної свідомості військовослужбовців. *БО «Фундація Архистратига Михаїла»*: веб-сайт. URL: <https://www.kapelanstvo.ugcc.ua/istoriya/>

27. Статистика релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2015 року. *Релігійно-інформаційна служба України*: веб-сайт. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/resourses/statistics/ukr2015/60129/>

28. Указ Президента України «Про внесення змін до Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України» від 12.09.2022 р. № 641/2022. *Офіційний портал Верховної Ради України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-17#Text>

29. Харьковщенко, Є. "І розпалило їх жадання віри...": Християнство і релігійно – культурні зрушення на землях сучасної України у I тис. н. е. *Людина і світ*. К., 2004. №1. С.20-25.

30. Хто може бути капеланом – розповідають офіцери капеланської служби *Релігійно-інформаційна служба України*: веб-сайт. URL: risu.ua/kapelani-rozpovili-yak-pidtrimuyut-duh-voyniv-na-peredovij_n142032

31. Юрчук Є. Перспективи військового капеланства в Україні. *Науковий блог національного університету Острозька академія*. веб-сайт: URL: <https://naub.oa.edu.ua/>

32. Christian Counseling and Chaplain Ministry: (Realis.Org) [Electronic resource]. – Access mode: <http://realis.org/en/educational-Programs/counselling>

33. Szajnocha K. Dwa lata dziejów naszych (1646–1648 pp.). Biblioteka Warszawska. T. 1–2. Lwów, 1865. 69 s.

Information about the author:

Bed' Viktor Vasilyevich,

Doctor of theologicals Ciencias, Doctor of Law Sciences,
Professor at the Department of State and Canon Law
Augustine Voloshyn Carpathian University Uzhgorod
4, Goydy St., Uzhhorod, 88000, Ukraine